

עבר פשוט כעבר מוקדם במשנתו של הרמב"ן

ז, כד וְחָלַב נְבִילָה וְחָלַב טְרִיפָה יַעֲשֶׂה לְכָל-מְלֹאכָה וְאָכַל לֹא תֹאכְלֶהּ:

איסור זה של אכילת החלב של נבילה וטריפה הוא לכאורה חזרה על מה שכבר למדנו (לעיל ג, יז) "כִּי פֶלֶחַ חֶלֶב וְכָל-דָּם לֹא תֹאכְלוּ". ברור שאם אסור לאכול חלב של בהמה כשרה, שאין מקום לחשוב שמותר לאכול את החלב של בהמה נבילה או טריפה! ובמקום שפשוטו של מקרא נראה מיותר, בא מדרש חז"ל (חולין לז, א) ומלמד מן הייתור הזה שאף לשיטה של 'אין איסור חל על איסור', במקרה של חלב נבילה הוא שונה. אמר רבא: אמרה תורה, 'בוא איסור נבילה ויחול על איסור חלב (עכ"ל)'. הרי שלפי רבא אדם אשר יאכל כזית חלב מנבילה או טריפה, יקבל פעמיים מלקות על זה שעבר על שני אסורי לאו דאורייתא.

אבל הרי 'אין מקרא יוצא מידי פשוטו', ועדיין חייב הפשט ללמד תורה, כאשר במקרה הזה משתמע מפשוטו של מקרא שרק החלב של נבילה או טריפה אסור באכילה, ממנו משתמע כי הנבילה או הטריפה עצמה מותרת! אתמהא! ומפרש הנצי"ב בעל העמק דבר (ז, כד) וזה לשונו:

הדרש ידוע [שבמקרה הזה איסור חל על איסור]. אכן לפי הפשט הוא תמוה, דנבילה וטריפה גם הבשר אינו נאכל. ונראה דלפי הפשט קאי אנבילה שהיא נחירה במדבר, שהיו רשאים לאכול [בהמה אשר לא נשחטה כדין, על פי שיטת רבי עקיבא (חולין יז, א) שבתקופת המדבר מותר היה להם לאכול בשר חולין לא שחוט, כאשר דין שחיטה בחולין (בשר תאוה) נתחדש רק אחרי שהגיעו בארץ ישראל אל המנוחה ואל הנחלה (דברים פרק יב)] ומכל מקום אינה זבוחה, ומיקרי 'נבילה טהורה' [כלומר, "נְבִילָה" מציין את המצב (שלא היתה שחיטה) ולא את ההלכה של איסור (כמו "לֹא-תֹאכְלוּ כָל-נְבִילָה")]. משום הכי אמרה תורה דמכל מקום החלב [של אותה בהמה שלא נשחטה כדין, אפילו בתקופת המדבר היה] אסור באכילה. והוא הדין חולין בזמן הזה [שחלב בהמת חולין אסור באכילה אף על פי שהבשר מותר]. אלא שהכתוב מדבר בזמן המדבר, שלא נאכל בשר כשרה שחוטתה אלא על ידי קרבן [שהיו מקריבים קרבן שלמים ואוכלים את המגיע לבעלים] (עכ"ל ראש ישיבת

וולוז'ין, שכתב בחיבורו "העמק דבר", הבנוי על השעורים בפרשת השבוע שהרצה לפני תלמידי הישיבה בכל יום בבוקר).

הרי היסוד, שנראה שוב בפרשת אחרי מות בענין סדר העבודה ביום הכיפורים: המדרש מלמד את ההלכה לדורות, בעוד פשוטו של מקרא מלמד את ההלכה שהיתה נוהגת לשעה, במקרה דנן בתקופת ארבעים השנים שבמדבר. אלו ואלו דברי תורה הם, וההלכה לדורות!

נשוב ונשאל, לפי דברי הנצי"ב מדובר בפסוקנו (על פי פשוטו של מקרא) בהלכה לשעה בלבד, שהרי מאז כיבוש הארץ בשר הנבילה אסור, וכל שכן החלב, אם כן, אנו שואלים מאי דהוה הוה! או בלשון אחרת: הרי כל מה שכתוב בתורה עבר את קנה המידה של נצח ("זאת התורה לא תהא מוחלפת"), ולכן קשה, מהו הערך הנצחי של הלכה לשעה? (אותה שאלה תופסת גם בחלק הסיפורי הליכותי של תורה, ועסקנו בה בכמה הזדמנויות בספר בראשית, גם שם קבענו את היסוד שכתובת היסטוריה בתורה אינה רק ידיעתית אלא גם כן יוצרת מציאות לדורי דורות).

ובעוד דברי הנצי"ב בהעמק דבר על התורה עניים במקום זה, הרי שדבריו בפירושו עמק הנצי"ב על הספרי לחומש במדבר עשירים ביותר. השאלה הנידונה שם (סוף פרשת נשא) היא בדבר חנוכת המשכן (המשתרעת על פני עשרות רבות של פסוקים) אשר לכאורה גם עליה אפשר לומר 'מאי דהוה הוה'. הרי אותה פרשה "קְעַרְת־פֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וַיִּמָּאֵה מְשַׁקְלָהּ" חוזרת על עצמה שתיים עשרה פעמים (כך!) והיתה נוהגת בחנוכת המשכן שבמדבר בלבד, ולא מצינו קרבנות אלה לא בחנוכת שלמה את בית ראשון ולא בחנוכת בית שני (שוב נביא קטעים מתוך פירושו הארוך של הנצי"ב לענין זה בפירושו לספרי. נציין כי מצינו הקבלה מדהימה בין דבריו בארוכה ובין דברי בעל משך חכמה לתורה (במדבר י, ד"ה וביום שמחתכם וכו'), כאשר שניהם התייחסו לאותה בעיה ונעזרו על ידי אותם הפסוקים הרבים בתנ"ך. והרי בעל משך חכמה, שחי אחרי תקופת הנצי"ב, לא ראה את פירושו היקר של הנצי"ב על הספרי, באשר לא נדפס בחייו, וב"ה ניצל החיבור מן השואה האיומה על ידי בני משפחתו, והובא לדפוס לראשונה כאן בארץ בשנת תשי"ט. הוא הפתגם הידוע באידיש: אם הולכים בדרך הנכונה — נפגשים! כך קרה אצל שנים מגדולי ליטא, אשר תרמו פנים רבות להבנת קדושת פשוטו של מקרא).

וזה לשונו: והנראה דזהו בחנוכת המזבח, שזהו "שמחה" של מצוה [על פי הפסוק (במדבר י', י') "וּבְיוֹם שְׂמֵחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם... וְתִקְעֶתֶם בַּחֲצֹצְרוֹת"] וכמו דתנן בשילהי תענית "וּבְיוֹם שְׂמֵחַת לְבוֹ" זהו בנין בית המקדש... וכן בכל חנוכה מתריעים על הקרבנות [כלומר, הלכה לדורות, שכאשר יש מצב ודין של חנוכה, הוא המצויין בכתוב בלשון "שמחה", שצריכים להביא קרבנות חנוכה – בלי לציין איזה סוג וכמה – וצריכים לתקוע בחצוצרות (ולא בשופרות) על ידי הכהנים דווקא, ולא הלויים העוסקים בכלי שיר שונים], כדכתיב בשלמה (דברי הימים-ב ז, ה-ו) "וַיִּזְבַּח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה... וְהַלְוִיִּם בְּכָל־יְשִׁיר... וְהַכֹּהֲנִים מִחֲצָרִים נִגְדָּם". וכן (עזרא ג, י') בחנוכת המזבח כתיב: "וַיַּעֲמִדוּ הַכֹּהֲנִים מְלַבָּשִׁים בַּחֲצֹצְרוֹת"... ועל פי זה מובן הא דהוריות (ו, ב): 'שלמה עשה חנוכה שבעה ימים, ומה ראה משה' וכו', ומשמע דשבעה ימים הוא מספר המכוון יותר לחנוכה [כמו שבעת ימי המילואים אצל משה]... מנחות (מה, ב): 'מילואים איקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה', אלמא, דלמד עזרא ממשה להקריב מילואים... מילואים לדורות שפיר נפקא ליה מאותה פרשה של מילואים דמשה... ומכל מקום קרי ליה קדשי שעה, שאינו אלא לשעה.

(עכ"ל הנצי"ב ב'עמק הנצי"ב' לספרי, ועיין בזה בהרחבה יתירא בפירוש המשך חכמה לבמדבר י', י' ד"ה וביום שמחתכם ובמועדיכם, ובביאורנו שם עד הערה מספר 44).

הרי שההלכה לשעה (הנלמדת מקדושת פשוטו של מקרא) חייבה מדאורייתא לשעה בלבד. אבל בזה לא תמה עוצמתה של ההלכה, כי מה שמחייב לשעה, עוד מכוון ומדריך לדורות, כאשר העיקרון נשמר, ולא מסרו הכתוב אלא לרבנן שבכל דור ודור לקבוע את יישום העיקרון [כגון הבית שבנה שלמה, בנין בית שני, ובקרב בימינו בית שלישי].

לשון אחרת: במקרה של סתירה בין הפשט ובין ההלכה הנלמדת מן המדרש, השאלה איננה מהו הפשט, אלא מה מלמד הפשט במסגרת השלימות של לימוד תורה. ומשם לשאלה הבאה: מהו הערך הנצחי של אותו לימוד אשר נלמד מן הפשט.

זכינו לראות את משנתו של הנצי"ב בסוגית דין חנוכה לשעה ולדורות, ועדיין עלינו להבין את היישום הנצחי של סוגיתנו כאן, הלא הוא היתר אכילת נבילה וטריפה על ידי בני ישראל בתקופת המדבר — אחרי מתן תורה ולפני כניסתם לארץ, וה' יאיר את עינינו לגלות את הנצחיות שבתורתו.